

Əməliyyat sistemi yükləmək

Bu gün sizinlə Əməliyyat Sistemi-ƏS yükləməyi örgənəcəyik. İlk öncə biraz BIOS və BOOT prosesindən danışaq. BIOS (Basic Input.Output System) Sadə giriş çıxış sistemi. Loru dildə desək BIOS anakart üzərindəki bütün hissələri bir-biri ilə tanış edir. BIOS haqda öncəki dərsimizdə məlumat aldıq. Sadəcə onu deyimki, BOOT əməliyyatı əsnasında, ƏS-i BOOT option bölməsində(bəzi BIOS utilitlərində) ən yuxarıda olan və ya (bəzi BIOS utilitlərində) seçili olan variantdan RAM-a yüklənəcək (Şəkil 2). Gəlin komputerimizin açılma ardıcılığı ilə tanış olaq. Komputerimizi enerjiyə qoşduqda yaddaşdan sonuncu senarilər silinir. Power düyməsini basırıq və komputerimizin markası ekrana gəlir bu əsnada POST əməliyyatı yerinə yetirilir. Post əməliyyatı nədir? - **BIOS komputerə qoşulu hər bir qurğunu yoxlayır əgər hansındasa problem varsa bizə signal səsi gəlir, əgər problem yoxdursa növbəti əməliyyat keçid olunur.** Növbəti əməliyyatda BIOS ƏS-ni Hard disk-dən (əgər hard disk seçilibsə) götürüb RAM-a yükləyir və beləliklə komputerimiz açılır.

ƏS yükləməmişdən öncə bizim komputerimiz hansı ƏS-ni daha rahat işlədə bilər onu bilməliyik. Bunun üçün komputerimizin hardware özəlliklərindən xəbərdar olmalıyıq. Məsələn: Komputerimizin RAM-ı neçə gb-dır, CPU neçə GHz-dir, CPU neçə bitlikdir (32 ya 64), prosessorumuz hansı firmanındır (Intel, AMD) və ya Intel Core i5, i7 olması və.s. Hansı ƏS hansı özəllikləri tələb etdiyini mütləq araşdırın. Bizim komputerimizin Ram-ı 8 GB, Prosessoru Intel Core i5 , 64 bit və 2.50 GHz-dir, Windows 10 ƏS yükləyəcəyik. Bu özəllikdə komputeriniz varsa Windows 10 ƏS-ni rahat yükləyə bilərsiniz.

İndi isə el dili ilə desək komputerimizi format etməyə keçək ☺ Komputerimizə yeni ƏS yükləməmişdən öncə mütləq Back Up prosesini etməliyik. Back Up nədir biraz bundan danışaq. Back Up komputerimizdə olan şəkillər, mahnılar, videolar, fayllar və.s bizə lazım olan hər bir məlumatları nüsxəsini “D” diskində və ya xarici hard diskdə depolamaqdır. Komputerimizə yeni ƏS yüklədikdə qoşulu olan bütün proqramlar silinəcək. Ona görə proqramları Back Up etməyə çalışmayın. Ama proqramların setup.exe fayllarını back up edə bilərsiniz. Və əlavə olaraq burada deyim ki, “C” disk içərisindəki “ Users” qovluğunda olan hər bir məlumatları depolayın çünki onlarda silinəcək. Qısacası “C” disk içərisində bizə lazım olan nə varsa hər birini mütləq və mütləq back up etməliyik. Daha sonra MY Computerə daxil oluruq və “C” və “D” disklərinin yaddaş tutumlarını bir vərəqə qeyd edirik. Nəyə lazım olduğunu irəlidə görəcəksiniz ☺ (Şəkil 1)

Şəkil 1

ƏS yükləmək üçün bizə içərisinə ƏS yüklənmiş CD-DVD disk və ya Flash-kart lazımdır. Burada deyimki, ƏS-i BOOT prosesində Hard Diskdən, CD-DVD diskdən, USB Flash kartdan, USB diskettədən və Şəbəkədən yüklənə bilər (öncəki dərsimizdə BOOT OPTION haqda danışmışdıq) (Şəkil 2). Biz ƏS-ni CD-DVD diskdən yükləyəcəyik. Komputerimiz açıq halda disk daxil edirik və komputerimizə “RESTART” veririk. Komputer sonub yenidən açılarkən ekranda Komputerin markası yazılan zaman ekranın yuxarı sağ, sol və ya aşağı sağ, soluna baxırıq. Mütləq Boot Option və ya BIOS setup yazısı və qarşısında daxil olmaq üçün funksional düymə yazılacaq (Məs: BIOS Setup-F12, Boot Option-F1). Deyək ki, F12 düyməsini basıb BIOS-a daxil olduq.

Şəkil 2

BIOS açıldıqdan sonra Boot və ya Boot Option bölməsinə keçirik. Biz boot-u CD-DVD-dən etdiyimizə görə CD-DVD üzərinə keçib CD-DVD seçimini “ F6” düyməsini basaraq ən yuxarı qaldırıraq. Bəzi BIOS-larda “enter”-i basaraq-da seçim etmək olur. Seçimimizi etdikdən sonra F10 düyməsini basıb yaddaşa yazıb, çıxış edirik (Save and Exit). Və görürsünüzki, Windows-un yüklənmə görüntüsü gəlir. Daha sonra belə bir pəncərə ilə rastlaşırıq. Buradan Saat, dil ayarlarımızı edə bilərik ama biz bu ayarları sonra edəcəyik deyə heç bir dəyişiklik etmədən Next edirik. Daha sonra qarşımıza lisenziya şərtləri gəlir və Accept-in qarşısına işarə qoyub Next edirik.(Şəkil 3)

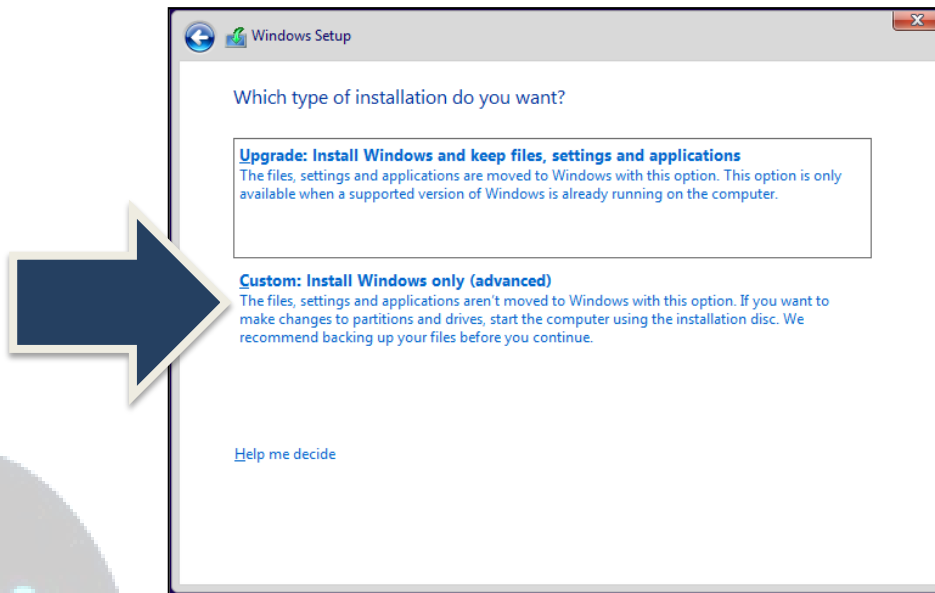
Şəkil 3

Qarşımıza 2 seçim gəlir. Upgrade və Custom. (Şəkil 4)

- Upgrade – bütün fayllarımızın olduğu kimi qalması və indiki ƏS-miz öz ailəsindən olan əməliyyat sisteminə yüksəlməsi üçündür.
- Custom- məntiqi diskləri idarə etmə paneli gələcək.

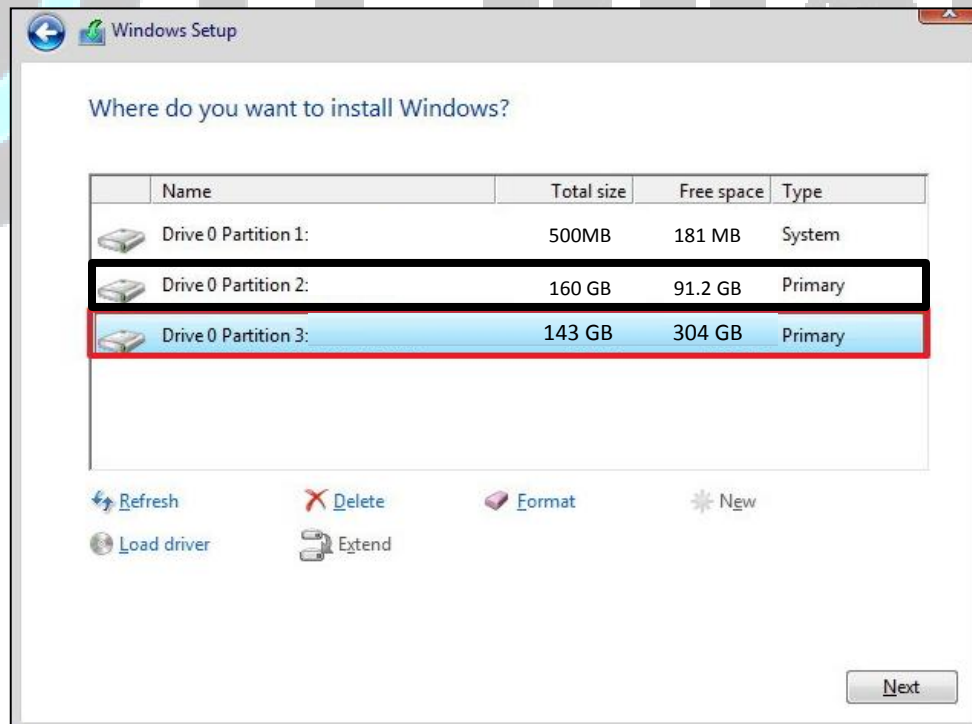
Və bizdə Custom seçimini edirik. Qarşımıza belə bir pəncərə gəlir (Şəkil 5). Biz bu pəncərədən məntiqi disklerimiz üzərində dəyişiklər edəcəyik. Yadıma gəlsə mövzunun Back UP hissəsində “Daha sonra MY Computerə daxil oluruq və “C” və “D” disklərinin yaddaş tutumlarını bir vərəqə qeyd edirik. Nəyə lazım olduğunu irəlidə görəcəksiniz ☺” demişdim. İndi dediyimin xeyrini görəcəyik. Şəkildən görürsünüzsə həm C həm də D diskləri Primary disk kimi verilib və yaddaş tutumları göstərilib. Əgər biz daha öncə yaddaş tutumlarını qeyd etməsəydik indi hansının C hansının D diski olduğunu bilməyəcəkdik. Biz qeydiyyat apardıqda gördük ki, C

diskinin tutumu 160 Gb və onun boş qalan hissəsi 91.2 GB-dır (91.2 GB free of 160GB). D diskinin tutumu isə 304 GB və onun boş qalan hissəsi 143 GB-dır (143 GB free of 304 GB). Şəkil 5də Windows bizə sual verirki “Windows-u hara yükləmək istəyirsiniz? Bizdə ƏS-ni “C” diskinə yükləməliyik.

Şəkil 4

Yükləmə işləmi başlamamışdan öncə məntiqi disklər idarə etmə panelində olan alətlərlə tanış olaq.

Şəkil 5

Refresh- Yeniləmə işləmini yerinə yetirir.

Delete- Məvcud disk silir.Yəni C və ya D diskini yerli dıblı silinir. Ona görə bu əməliyyatda ehtiyatlı olun.

Format- Fayl sistemini yaradıb,onun oturaçağı kataloqu əmələ gətirir.

New- Hard disk içərisində boş qalmış yaddaş hissəsini yenidən diskə çevirir (Məsələn: C və ya D diskində). Bunuda qeyd edimki disklərin adlarındakı hərflər yalnız C və D-dən ibarət deyil. Başqa hərflərdə qoymaq olar. İrəlidəki dərslərimizdə onuda örgənəcəyik.

Load driver- Sürücülərin disk vasitəsilə yüklənməsini təmin edir.

Extend- 2 disk birləşdirmək üçündür.

İlk öncə biz C diskimizi format edirik. Mənim C diskimin yaddaşı 160 GB idi. Şəkil 5-də qara kvadrat ilə işarələdiyim disk seçib format alətinə klik edirəm. Və qarşıma windows tərəfdən xəbərdarlıq gəlir ki, sizin mühüm fayllarınız bu diskdə yerləşir, format etməkdə əminsizsinizmi. Biz OK edib davam edirik. Daha sonra format etdiyimiz disk seçib NEXT edirik və yüklənmə işləmi başlayır (Şəkil 6)

Şəkil 6

Biz Format yerinə Delete alətindəndə istifadə edib diskimizi silib yeni disk yaradıb ƏS-ni yükləyə bilərik. Sual yaranırki bəs Formatla Deletenin fərqi nədir? Format etdikdə məvcud diskdə fayl sistemini yaradıb,onun oturaçağı kataloqu əmələ gəlir. Yəni disk silinmir içərisində fayl sistemi yenidən yarandığına görə əvvəlki ƏS-nin faylları silinir və biz yeni ƏS yükləyə bilərik. Ama Delete etdikdə məvcud disk silinir və disk sildikdən sonra mütləq yeni disk yaratmalıyıq ki, ƏS-ni yükləyə bilək. Diski delete etdikdən sonra yeni disk yaratmasaq hard diskin içərisində boş sahə kimi qalacaq və Drive 0 qarşısında Partition yerinə “ Unallocated Space” yazılacaq. Diski delete edək. C diskini seçib Delete alətinə klik etdikdə Windows yenədə bizə eyni sualı verəcək “sizin mühüm fayllarınız bu diskdə yerləşir, disk silməkdə əminsizsinizmi?”. Bizdə OK deyib davam edirik. Disk silindi və Unallocated Space yazısı gəlir. Daha sonra boş qalmış yaddaşı seçib NEW alətinə klik edirik. Görəcəksiniz ki, NEW alətinin

yerində boş sahənin həcmi yazılacaq. Məsələn: 160000 MB. Buradan yeni yaradacağımız diskin yaddaş tutumunu qeyd edirik. Biz elə 160000 MB qeyd edib apply etdik. Sızda C diskinə boş sahənin hamsını vermək istəyirsinizsə heç bir dəyişiklik etmədən apply edin. Və artıq yeni diskimiz yarandı. Yeni yaranmış diskin üzərinə klik edib NEXT edirik. Şəkil 6-dakı yüklənmə işləmi başlayacaq. Təbrik edirəm artıq komputerinizi el dili ilə desək format etdikiz ☺.

Yüklənmə işləmi bitdikdən sonra qarşınıza Windows-un tema rəngini seçmək və komputerinizə ad vermək pəncərəsi gələcək. Komputerinizə ad verib rəng seçcikdən sonra NEXT edirik. Daha sonra mövcud Wifi-lər gələcək istəsəniz qoşulub NEXT edə yada Skip this step edib qoşulmayada bilərsiniz. Daha sonra User Name və komputerə şifrə qoymaq pəncərəsi gəlir. Bir istifadəçi adı qeyd edin, istəsəniz komputerinizə şifrənide burdan qeyd edə bilərsiniz. ƏS yükləmək haqda bu qədər növbəti mövzumuzda Driverləri yükləməyi örgənəcəyik,

IT BRAINS